

PLATON'UN DEVLETİNDE EĞİTİM VE İNSAN DOĞASI

Hasan ÜNDER*

Platon'un ideal devletinde öngörülen sansür uygulamaları hemen herkesin akıllarına durgunluk verecek, "bu kadar da olmaz" dedirtecek denli sıkıdır. Bu devlet eğer gerçekleşseydi, hiç kimse sansür kurulu üyesi olmak istemezdi. Çünkü o devlette en çok iş onlara düşecekti. Toplumda olabilecek her şeyi, ama her şeyi gözden geçirmek savsaklayamayacakları bir görevleridir. Bütün şiirler okunacak, bütün oyunlar, bütün ritimler, bütün makamlar, bütün davranışlar denetlenecektir. Çünkü toplumun kaderi, sağlığı onların ellerindedir. Eğer onlar görevlerini aksatır ya da canla başla çalışmazsa bu, toplumun, adaletin ve değerli yaşamın sonu olacaktır. Böyle bir devlette yaşamak, çağdaş demokrasilerin sıradan bir yurttaşının bakış açısından bakıldığında, karabasandan farksızdır.

Böyle bir birey için böylesine amansız bir sansürü haklı çıkarmaya, gerekçeler göstermeye çalışmak boşuna ve anlaşılmaz bir şey olarak kalacaktır. Bizce, Platon'un insan doğası konusundaki fikirleri ile Devlet'teki bu sansür ve sıkı kontrol uygulamasını bir arada savunması sorunludur.

Platon, bir yandan bireyin içinde yetişeceği toplumsal, siyasal ve düşünsel çevre üzerinde obsesyon derecesine varan sıkı bir kontrol önerirken, öte yandan insan doğasının doğuştan belirlendiğini, "iyi", "kötü", "bozuk" ya da "altın", "gümüş" ve "demir" ya da "tunç" yaratılışlılar olduğunu öne sürer. Biliriz ki, doğa, insangücünün durduğu noktada başlar. Doğa gereği olan bir şey karşısında insanın yapacağı bir şey yoktur. İnsan doğayı değiştirmeye kalkmamalıdır; çünkü değiştiremez; doğa karşısında acizdir. Doğayı beğeniriz ya da beğenmeyiz; onun düzenine ve işleyişine isyan ederiz ya da etmeyiz; ama onu değiştiremeyiz. Sadece "öyle" deriz. Ayrıca onu değiştirmeye gerek de yoktur. Çünkü doğa adildir, çoğu zaman bir norm kaynağıdır.

* ESTT Anabilim Dah Arş. Gör.

Bilgelik de onu boş yere değiştirmeye çalışmak değil, olduğu gibi kabul etmektir. Bu durumda, insan doğası, eğer Platon'un dediği gibi, daha doğuştan iyi, kötü ya da bozuk ise çevresel koşulları kontrol etmek ya da etmemek neyi değiştirir? Sanat eserlerini sansür, sanatçıları sürgün etmek, eğitim koşullarını titizlikle düzenlemeye çalışmak boşuna değil midir? Direngen, yok edilemez insan doğası aldığımız her önlemi boşa çıkarmaz, etkisiz hale getirmez mi? Verilmiş olan bu doğa, insanın yapabileceklerine çok kesin sınırlar koymaz mı? İnsan doğasının böylesine belirlendiğini savunan Platon'un, başta *Devlet*'inde ve *Yasalar*'-ında ve genel olarak bütün diyaloglarında sürekli eğitim üstünde durması bir çelişki değil midir? Yoksa tasarladığı ideal devlette adaleti üç parçalı ruh görüşüne dayandıran Platon'u ciddiye almayacak mıyız? Yoksa onun insan ruhunun yapısına ilişkin görüşü farklı mı? Acaba o insan tabiatını eğilip bükülebilir, hatta boş bir şey olarak mı görüyor? İyi düzenlenmiş bir eğitimle insana ve topluma istenilen şeklin verilebileceğini ima ederken böyle bir görüşten mi hareket ediyor? Eğitim yoluyla insanın ikinci bir doğa (tabiat-ı sani) kazandığını söylerken birinci doğa (tabiat-ı evvel) ne oluyor? Gerçekten bir birinci doğa var mı? Yoksa o sosyalleştirme ve eğitim aracılığıyla mı yaratılıyor?

Er efsanesinde, insanların, bu dünyada yaşadıkları yaşamlarını daha doğmadan seçtiklerini bile ina eden Platon ya da Sokrates¹, eğitimi felsefi uğraşısının neredeyse odak noktasına yerleştirmiştir. Bütün umutlarını eğitime bağlamıştır. Gadamer'in deyişiyle Platon'un *Devlet*'inde tasarladığı devlet gerçek bir eğitim devletidir². *Yasalar*'ın VII. Kitabını tamamen eğitime ayırmıştır. Çizdiği eğitim programının ve öngördüğü aşırı kontrolün gerekçesi hep aynıdır: İnsan davranışı kötü *ethileriden* korumak. Önerdiği eğitim uygulaması ise bütün bu kötülüklerin önünü alacaktır. Eğitimin bu derece vurgulanması karşısında insan ister istemez insan doğasının eğitimle yaratılabilen bir şey olduğunu düşünür. Çünkü dışsal koşulların düzenlenmesi insanın içsel kuruluşunu değiştirmeyecekse yasaklamalar, sansürler, sürgünler boşuna değil midir? Ama öte yandan Platon, sık sık insan doğasından söz eder. İnsanların bazılarının hamuru altından, bazılarının ki gümüşten, bazılarının ki de tunç veya demirdendir. Platon'un insan doğasını bu derecede vurgulaması karşısında ise insan, eğitiminin işlevi nedir, diye

1 Platon'a atfettiğimiz görüşlerin gerçekte kimin olduğu sorununa girmeksizin *Devlet*'te Sokrates'in savunduğu görüşleri Platon'unmuş gibi kabul edeceğim.

2 Gadamer, R.J. Bernstein, *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983), s. 252, n. 62'de.

sormadan edemez. Bu vurgulamalar bazen, eğitim ile toplumsal düzeni, insan doğasını şekillendiren potalar olarak resmeder. Bazen de tersine, onları insan doğasının normal işlemlerinin bir sonucu olarak betimler. Vurgulara bağlı olarak, eğitimi, bazen insan doğasını *olusturmayı*; bazen de verilmiş bir insan doğasını *keşfetmeyi*, onun ne tür bir doğa olduğunu anlamayı sağlayan bir süreç olarak görürüz. Gerçekten de Platon bir kişi ile ilgili ahlaksal yargılarda bulunurken, onun eyleminin ahlaksal niteliğini ya *içindeki* doğaya da da *dışındaki* çevreye atfeder. Platon'da bu iki kavramın kullanılış biçimi biraz irdelendiğinde birbiriyle uzlaşmaz görünür. Birisine dayanarak yapılan bir kanıtlamayı diğere dayanarak çürütmeye olanak verir niteliktedir. Acaba Platon'daki hem doğa hem de eğitim ya da toplumsal düzen üstündeki vurguyu birbiriyle bağdaştırmanın bir yolu var mıdır? Onun hemen hemen her şeyi eğitime ve toplumsal düzene bağlayan tutumu ile insan doğası kuramı çelişmez mi? Yoksa Platon'daki bu çelişki görünüşte mi? Değişik yerlerde bazen doğanın bazen de eğitimin vurgulanması teorik olmayan başka amaçlar için mi kullanılıyor? Eğer öyle ise nedir bu buamaçlar?

Eğitim ile doğa (nature ile nurture; nature ile convention) terimleri –onları terimler olarak alırsak– birbirlerini sınırlandıracaktır. Terimlerden birisi hakkında söylenenler diğere de ışık tutacaktır. Ve sonuçta, her biri kendi uygun sınırlarına çekilecektir. Bu varsayım-dan hareketle önce Platon'un insan doğası anlayışını, sonra da eğitim görüşünü anlatırken bunların birbirlerini açıkladığını düşünüyorum. Bu terimler birbirini sınırlandırdıkları için birisine ilişkin söylenecekler diğere içinde söylenmiş sayılmalıdır. Birinin önemi vurgulanıyorsa diğerekinin küçümseniyordur. Bu inançla onun çok bilinen ruhun bölümlerine ilişkin öğretilerinden başlayabiliriz.

1. RUHUN BÖLÜMLERİ

Platon'da insan ruhu daha doğuştan üç bölümlüdür. (436 / b)³ O ruhu üç bölüme ayırırken, her bölümün insanı süreklediği bir yaşam tarzının olduğunu varsayar ve bu yaşam tarzlarının moral değerlerini göz önünde tutar. Ruhun bölümleri, aynı zamanda, moral değerler skalasında belli yerleri olan yaşam tarzlarına tekabül eder. Bundan başka, ruhun her bir bölümü toplumsal hiyerarşide belli sınıflara tekabül eder. Platon'un ayrımı aynı zamanda moral bir ayırmadır.

3 Platon'un *Devlet*'inden yaptığım alıntıları sadece paragraf numaraları ile göstereceğim. Alıntılarda geçen italikler bana aittir.

Bu bölümlerden birincisi ve en değerlisi *akıldır*. Akıl, ruhun hesaplayan ve düşünen yanıdır. İnsanı bilgi edinmeye götürür. Doğruluğun, ölçünün ve bilgeliğin ölçüsüdür. (504 / a) Akıl gözünü aşağıya ya da "aşağı" olan şeylere değil, yukarı, yüce şeylere çevirmiştir. Akıl, insanın bilge yanıdır. Bilgece bir yaşam sürebilmek için insanda bu yanın etkin ve baskın olması gerekir. Bilgeliğe de ancak bu yanımızı geliştirerek erişebiliriz. Ruhun ikinci yanı ya da bölümü ise *coşkun* yanıdır. Azgınlık, kırgınlık, öfke, tutkular bu bölümdedir. (504 / a) İnsanları öfkeye ve taşkınlığa götüren yan budur. Bu yanımız bazen isteklerle savaşır bazen akılla. Ama içimizde iki yan arasında bir çatışma olduğu zaman coşkun yan "daha çok akıldan yana olur." (440 / e) Üçüncü bölüm ise *iştahlardır*. Bu yan düşünmez, sadece arzular. İnsanı yemeye, içmeye, çiftleşmeye ve isteklere sürükler. (436 / b; 339 / d-e) Üçünden "içimizde en çok yer tutan" da budur. (442 / a) "Hepimizin içinde korkunç, hayvanca, dizginsiz istekler vardır; aklı başında görünen sayılı insanlarda bile rastlanan bu istekler, rüyalarda yüze çıkar." (572 / b) İstekler insanın gözünü yere, aşağıya, aşağılık şeylere çevirir. İnsanı yüce şeylerden uzaklaştırır. En büyük haydut da rüyasında yaptıklarını uyanırken de yapan adamdır. (576 / b)

Ancak, Platon, istekler arasında zorunlu ve zorunsuz ayrımını yapar. Zorunlu olanlar, bedenın sağlığı ve rahatlığı için gerekli olan yemek içmek gibi "doğanın verdiği" isteklerdir (558 / e); içimizden söküp atamayız onları; karşılanmaları gerekir. Ayrıca karşılanmaları hem yarar getirir hem de yaşamak için gereklidir. Bunlardan kurtulamayız. (559 / a) Bunların yanında kendi çabamızla kurtulabileceğimiz zorunsuz istekler de vardır. Bunlar genellikle yararsız isteklerdir. Tatmin edilmeleri insanı israfa götürür ve kötülük getirir. Bunlar çocukken insanların çoğundan "eğitim yoluyla" atılabilecek, bedene, ruha, akla ve ölçüye zarar veren isteklerdir. (559 / b) Bunlar kanunlar ve iyi istekler tarafından geri itilirler. Akıl yoluyla sayıları ve güçleri azaltılabilir. (517 / b) İnsanı kötülüğe sürükleyen de bu türden olanlardır.

Şimdi konumuz açısından önemli olabilecek soru, herhangi bir insanın içinde bulunan bu üç yanın, herkeste aynı oranda mı yoksa bireyden bireye farklı oranlarda mı bulunduğuudur. Çağdaş psikolojinin deyimiyle ifade edecek olursak, bu yanların ağırlıkları bakımından insanlar arasında bireysel farklılıklar olup olmadığıdır. Acaba doğuştan bu üç yanın ağırlıkları farklı insanlarda farklı farklı mıdır yoksa herkeste aynı mıdır? İkinci olarak, acaba içimizdeki bu üç yan, bizim onların işleyişlerini etkilemek için yaptıklarımızdan bağımsız olarak,

kendi doğal ya da normal işlemlerini sürdürürler mi yoksa insan kendi iradesiyle ya da belli bir eğitim ile bu isteklerin eylemler üstündeki etkilerinin ağırlık dereceleri değiştirilebilir mi? Eğer ruhun bu üç yanı her insanda farklı ağırlıkta ise, akıl yanı baskın olan kişi, kendiliğinden, daha doğuştan, doğal olarak *bilgece* bir yaşam; coşkun yanı ağır basan kişiler, koşullar ne olursa olsun *taşkın* bir yaşam; iştah yanı ağır basıyorsa zorunlu olarak *sefih* ve *bayağı* bir yaşam mı sürecektir? Yoksa kişinin aldığı ya da ona verilen eğitim, içinde yaşadığı toplumsal etkiler, bu yanların doğal işleyişlerinin yönünü değiştirip, tayin edebilirler mi? Başka deyişle bir insanın edimsel (fiili) yaşamı, bu üç yanın kendiliğinden işleyişinin bir sonucu mudur yoksa aldığı eğitimin ve içinde yaşadığı toplumun onun üstündeki etkilerinin bir sonucu mudur?

Platon'un eğitimin gücü konusunda söylediklerinden kalkarak sorduğumuz bu sorulara belki her zaman doğrudan değil ama dolaylı yanıtlar alabiliriz. Bu soruları yanıtlamanın en uygun yolu da onun eğitim konusundaki görüşlerinden başlamak olacaktır.

2. EĞİTİM VE İNSAN DOĞASINA ETKİLERİ

Önce birinci soruyu yanıtlayarak başlayalım. Platon ya da Sokrates bu üç öge bakımından insanlar arasında bireysel farkların var olduğunu varsaymaktadır. Ona göre bazı insanlar filozof yaratılışlıdır (486/a); bazıları doğuştan coşkun (411b); bazıları da aşağılık (486/b) yaratılışlı kimselerdir. Tanrı bazı kimselerin mayasına altını; bazılarının kine gümüşü; bazılarının kine de demiri ve tuncu fazla karıştırmıştır. (415/a-c) Bundan başka, her iş için uygun yaratılışlar vardır. Akıl yanı ağır basan yaratılışlar için uygun iş yönetmektir. Coşkun yanı ağır bazan yaratılışlar yardımcılık ya da bekçilik, aşağılık yanı ağır basanlar için de zanaatçılıktır. En *adil* düzen de, her insanın, yaratılışına uygun işi yaptığı düzendir. Platon bazı bağlamlarda yaratılış unsurunu öylesine vurgular ki, insan her şeyin daha doğuştan tayin edildiğini düşünür. Er efsanesini bu bağlamda ele alacak olursak, insanlar daha doğmadan önce bu dünyada yaşayacakları yaşam tarzını seçmişlerdir. Seçimleri, iyi ya da kötü, kendileri yapmışlardır; Tanrı karışmamıştır. Başka deyişle insanın bu dünyadaki yaşamını, kendi seçtiği alın yazısı yönlendirir. (617/d...) Yaratılış ve doğa unsurunun bu derecede vurgulanması karşısında eğitimin gereksiz olduğunu ya da en azından insanın doğasında, yatkınlıklarında ve yaşam tarzında bir değişiklik yapmayı amaçlamayan bir süreç olduğunu düşünürüz. Bu öncüllerden

hareket edildiğinde, eğitim işlevi insanın daha doğarken getirdiği doğayı (altın, gümüş, demir ya da tunç) işlemek, ondan değişik eserler yapmak değil, onları keşfetmek gibi görünür. İnsan doğasının zaten verilmiş olduğu varsayıldığına göre, eğitimin ve eğitimcilerin yapacakları işler, her bir bireyin doğasının *ne olduğunu*, onun *neyden yapıldığını* bulmak ve onu, hamuruna göre bir işe yerleştirmekten ibarettir. Okutulan dersler, eğitim sürecinde hazırlanan yaşantı olanakları, hep bu doğayı açığa çıkarma amacına hizmet edecektir. Bu söylediklerimiz Platon'un insan doğası görüşünden kolaylıkla ve tutarlı olarak çıkarılabilir.

Oysa durum hiç de öyle değildir. Platon'un eğitimden beklediklerine yakından baktığımızda, bunların, yukarda söyledikleri ile zaman zaman uyumsuz olduklarını hatta onları çürüttüklerini görürüz. Eğitimin önemini çok vurguladığı sözlerine dikkatle bakarsak, insan doğasını oldukça eğilip bükülebilir, hatta tamamen eğitim tarafından yaratılan bir şey olarak gördüğü sonucuna varırız. Onun yaratılışlar konusundaki öğretisini ciddiye alırsak, bu çelişki hiçbir zaman tam olarak çözülmez. Platon'un eğitime bakışında ve ondan beklentilerinde sürekli bir ikilik sürer gibidir. Sanırım, bu ikiliğin kendisi de farkında değildir. O, bir yandan eğitimi ve ders programındaki başarıyı ya da başarısızlığı, insan doğasının verilmişliği öğretisine uygun olarak, kişinin doğasının bir sonucu; sınamaları da bir deneme, insanın hangi madenden yapıldığını ortaya çıkaran bir test ya da turnusol kağıdı olarak görür gibidir. Ama diğer yandan, bu testlerin ve sınamaların doğanın ya da Tanrı'nın verdiklerini değil, bizzat eğitim sürecinin kazandırdıklarını ölçen bir sınav gibi görür. Platon'un ders programlarındaki başarı ile ilgili söyledikleri, onun eğitimi kazanılmış bilgi, beceri ve alışkanlıklara göre değil de verilmiş doğalarına göre bireyleri seçme ve yerleştirme olarak gördüğünü gösterir.

Platon her doğa için uygun bir iş olduğuna inanıyordu. Ona göre adalet de her insanın kendi doğasına uygun iş yapması demektir. Ancak kimin hangi doğaya sahip olduğunu doğrudan anlamak olanaksızdır. Eğer biyolojik kahtım şaşmaz bir şey olsaydı, doğan çocukların babalarına, onların yapmış olduklarına bakarak, onların doğaları hakkında bir yargıya varabilirdik. Ancak, "arada bir altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir." Bu durumda ister istemez yaptıklarına bakmak gerekir. Dolayısıyla, bir insanın hangi hamurdan yapıldığını anlamının en uygun ve emin yolu onu belli denemelerden geçirmektir. En iyi eğitim programı da bu doğaları kesin ve güvenilir

bir biçimde ölçen programdır. Sokrates'e göre, örneğin, beden eğitimi dersleri herkesin "beden işlerindeki değerini ortaya çıkarır" (537/b). Tanrı'nın önderlere buyurduğu şeyler arasında, doğan çocukların "içlerine bu madenlerden (altın, gümüş, demir ya da tunç) hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmaları" da vardır. (415/a-c) İnsanların çoğunun (halkın) niçin filozof olamayacağına gerekçesi de aynıdır: Filozof yaratılışlar "insanlar arasında binde birdir, küçük bir azınlıktır." (419/b) Halkın ruhunda iştah ve eğilimler ağır bastığından felsefe eğitimi onlar için değildir. Eğitimin dialektikadan önceki aşamaları dialektikaya yetenekli olanları seçmek için bir araçtır. Özetle, Platon için eğitim, bir açıdan, insanların hangi iş için yaratıldıklarını bulmanın ve yaratılışlarına uygun işe yerleştirmenin bir yolu ve yöntemidir; insanlara bir doğa kazandırmanın ya da onlara bu işlere uygun beceriler kazandırmanın bir yolu değil. Diğer açıdansa buna tamamen zıt bir şeydir.

Platon toplumsal düzenini kurarken ve onun sürdürülmesi için gerekli önlemleri tartışırken, gereksinim duyulacak insan gücünü doğanın sağlayacağına pek güvenmiyor gibidir. Bu insan gücünün yetiştirilmesini doğaya ya da şansa bırakmayı düşünmez. İyice planlanmış ve titizlikle kontrol edilecek bir eğitim sistemini gerekli görür. Bütün sansür, sürgün ve yasaklamaların altında da, bu insan gücünü doğanın sağlayacağına inanmama, bunun ancak toplumsal koşulların dikkatli ve titiz bir planlaması ile sağlanabileceğine neredeyse kesin inanç yatmaktadır. Bu nedenle Platon, insan kişiliğinin oluşumunda eğitimin, toplumsal ve siyasal düzenin etkisini vurgularken doğanın ya da Tanrı'nın verdikleri hemen hemen unutulur gibidir. İnsan doğasını kendi içsel yönelimleri olan verilmiş bir şey olarak değil, son derece kırılğan, dıştan gelen etkiler tarafından yönlendirilebilir bir şey olarak alır. Örneğin, bazen denemeler *eğitimin onlara kazandırdıklarına* göre yaşayıp yaşamadıklarını anlamak için yapılır. "Aldığı eğitime uyup ölçülü ve düzenli kalmasını, kısaca hem kendisi, hem de devlet için neyin yararlı olduğunu bilip bilmeyeceklerini görmek için yapılır." (413/e) Platon'un eğitimden beklediklerini yakından gördüğümüzde bu daha iyi anlaşılacaktır.

3. PLATON'UN EĞİTİM GÖRÜŞÜ

Platon'da eğitimin ikili bir işlevi vardır. Bunlardan birisi, verili insan doğasının varlığı görüşü ile uyumlu olarak, seçme işlevidir. Eğitim sürecinden geçen kişi, gördüğü programdaki başarıya ya da

başarısızlığı ile kendi verilmiş yaratılışını ya da doğasını açığa vura-
caktır. Ve bu doğasına göre de ya yönetici ya yardımcı ya da zanaatçı
olacaktır. Amaç da budur zaten: Yurttaşlar hangi iş için yaratılmış-
larsa yalnız o işi yapmalarının sağlanması. (423 / d) Diğeri ise insan
doğasını dönüştürme ya da yaratma işlevidir. Bu iki işlev Platon'da
çelişik olarak durur. Platon, kadın yaratılışı ile erkek yaratılışı arasın-
daki farkın ancak bir dişi köpekle bir erkek köpek arasındaki fark
kadar olduğunu düşündüğü için, kız erkek bütün çocuklara verilecek
eğitimin aynı olmasını gerektiğini savunur. (456 / d) Kadın hiçbir
işte erkek kadar olmasa da "yaratılıştan her iki cinste de aynı güçler
vardır". (455 / d)⁴ Platon, tasarladığı devlette, hemen hemen sadece
koruyucuların ve yöneticilerin eğitimi ile ilgilenir. Kimlerin koruyucu
kimlerin yönetici olacağı, eğitimde gösterdikleri performanslarla aracı-
lığıyla belirlenecektir. Yardımcı ya da yönetici olamayanlar zanaatçı

4 Platon'un kadın erkekler için eşit ve zorunlu eğitimi savunması, onların doğalarının
ya da yaratılış özelliklerinin aynı olduğuna dair felsefi ya da kıyasnal bir kantlamadan çok
devletin askeri savunma gereklerinden kaynaklanmaktadır. Bunun için getirilen kantlar da
empirik ve pragmatiktir. *Devlet*'te pek açık olmayan bu nokta, *Yasalar*'da oldukça açıktır.
Platon, genellikle, geleceğe aykırı bir uygulama önerdiği zaman, bu uygulamayı haklı çıkarmak
için, onun sitenin savunması için yararlı sonuçlarına işaret eder. Kadınların eğitimi konusunda
da böyledir. Platon sağ elin sol elden daha çok kullanılmasını ve kadınların askerlik işlerinde
ve yönetim işlerinde erkeklerden daha edilgen olmasını sakat bir eğitime bağlar. "e. I konusunda
bakıcıların ve annelerin düşüncesizliği yüzünden hepimiz bir tür çolak olduk" der. (*Yasalar*,
794 / e) Her iki eli iyi kullanmanın savaşta sağlayacağı yararları sıralar. Bunun mümkün olduğuna
İskitlerdeki uygulamayı örnek gösterir. (*Yasalar*, 795 / a) Kadınların eğitiminin gerekliliği
konusunda da aynı argümana başvurur. Bu kez Karadeniz kıyısındaki Sarmat kadınlarını örnek
verir. (*Yasalar*, 805 / a) "B. unun gerçekleşmesi mümkün oluyorsa, bugün bizim bölgemizde
herkesi, erkekler kadar kadınların da bütün güçleriyle eşit biçimde aynı çalışmaları yapmaması
çok aptalca bir şey. Çünkü hem her kent aynı harcama ve aynı çabayla iki katı yerine yarım
varlık gösteriyor." (805 / a-b) Yani, bu uygulama onları çolak yapıyor. Daha sonra kadınların
genel olarak eğitimden özel olarak da askeri eğitimden uzak tutulmasının sonuçlarını anlatır.
"S. avas işlerine karışmadıkları için bir bütün kentleri ve çocukları uğruna savaşmak zorunda
kalsalar, Amazonlar gibi ustalıkla ne ok ne de başka bir silah kullanamazlar, değil mi?" (806 /
a-b) Devletin resmi hocalarının "öğrencileri... devletin çocukları ve yetişkin erkekleri kada
genç kızları ve kadınları da olmalı, onlar da bütün bu konulardan anlamalıdır; daha genç
kızlıklarında silahlı dans ve dövüş çalışmaları, büyüyüp kadın olduklarında da taktik, savaş
düzeni ve silah kuşanıp çıkarma konularıyla çalışmalıdırlar: hiçbir şey için olmasa bile, bir gün
kenti toptan terk edip tüm ordıyla dışarıda savaşmak gerekirse, çocukları ve kentin geri kalanını
koruyacak olanlar hiç olmazsa bu kadını becerebilsinler, ya da tersine -bu hiç de olmayacak
bir iş değil- Yunanlı ya da barbar düşmanlar dışarıdan büyük bir orduyla gelip zorla kapıya
dayandığında, devletin varlığı uğruna bir ölüm dirim savaşı söz konusu olursa, yavruları uğruna
en güçlü vahşi hayvanlara karşı dövüşerek ölümü ve her türlü tehlikeyi göze alan dişi kuşlar
kadar olamayıp, çebucak kutsal yerlere koşarak bütün sunak ve tapınakları dolduracak
kadar kötü yetiştirilmiş kadınların varlığı, devlet için bir yüze karasıdır." (813 / e-814 / a).

olacaktır. Bunun için kız ve erkek çocuklar daha 5 yaşlarından itibaren, asıl olarak, edebiyat, müzik ve beden eğitiminden ibaret olan bir eğitime tabi tutulacaklardır. Çocuklar bu aşamada savaşımlara da götürülecekler, tehlike olmadıkça, olan biteni görmeleri için savaşçıların yanı başına kadar sokulacaklardır. "Yetiştirilen genç köpekler gibi" kanı koklayacaklardır. Çocukları bu deneyime tabi tutmanın amacı en atılgan olanları bir yana ayırmaktır. (537 / a) Ruhunda iştah ve eğilimlerin ağır bastığı kişilerin eğitim sonunda kendilerine uygulanacak testte başarısız; yardımcı veya yönetici olacak yaratılıştaki onların başarılı olacağı varsayımıyla bir seçme yapılacaktır. Başarılı olanlara daha ileri düzeyde beden ve askerlik eğitimi verilecektir. Bunlar da 20 yaşına geldiklerinde gene sıkı testten geçirilecektir. Bu testte başarılı olanlara, çocukken karmakarışık verilen bilgiler, artık bir sıraya konarak verilecek; hem bilimlerin kendileriyle hem de gerçek varlıkla ilintilerini geniş bir görüşle kavrayabilip kavramayamadıklarına bakılacaktır. (537 / e) Eğitimin bu aşamasında matematik ve geometriye ağırlık verilecektir. Bunun nedeni, soyut düşünceye elverişli olup olmadıklarını anlamaktır. Daha sonra, matematiksel düşünmenin üstüne yükselebilenler diyalektik eğitimi için seçileceklerdir. Bu testte başarılı olacak olanlar, ruhundaki coşkun veya akıllı yan ağır basanlardır. Daha sonra 30 yaşına geldiklerinde bir testten geçeceklerdir. Geniş bir görüşe yükselebilenler ayrılacaktır. (537 / c) Bunlarda, anlayış gücü ve öğrenme kolaylığı, iyi huy, akl başındalık aranan niteliklerdir. Bunlara sahip olmak, filozof, dolayısıyla yönetici olmaya yetenekli olmak demektir. Bu eğitim aşamasının ilk 5 yılında amaç filozof adaylarına ideaların bilgisini kazandırmaktır. Diyalektik eğitiminden geçenler 15 yıl süreyle kamu hizmetinde tecrübe kazanacaklardır. Bunlar arasında en iyileri 50 yaşlarında İyi İdeası'nın bilgisine erişeceklerdir. Buna erişebilenler yönetici olacaklardır.

Görüldüğü gibi eğitim süreci boyunca doğası yardımcı olmaya elverişli olanlar yardımcı; zanaatçı olmaya elverişli olanlar zanaatçı; yönetici olmaya elverişli olanlar da yönetici olacaktır. Bu söylediklerimizden Platon'un eğitimi sadece bir seçme ve yerleştirme süreci olarak gördüğü sonucu çıkarılabilir. Gerçekten de Platon, "... olanları seçeceğiz", "eğitimin (çocuklar) için bir oyun olmasını sağlayacağım. Böylece onların yaratılıştan neye elverişli olduklarını da daha iyi anlarsın", "beden eğitimi en önemli denemelerden biridir", "herkesin beden işlerindeki değeri orada ortaya çıkar" (537 / b) derken, eğitimi bir terazinin, ölçtüğü şeyin ağırlığına hiçbir şey katmadan sadece ölçmesi işlerindeki değeri orada ortaya çıkar" (537 / b) derken, eğitimi bir tera-

gibi, öğrenciye hiçbir şey katmayan, sadece onda var olanı, verilmiş olanı ölçen bir araç olarak görür gibidir. Uygulanan testler, sanki, eğitim sürecinde kazan(ılır)ılması amaçlanan bilgi, beceri ve yetenekleri değil, eğitim sürecine girmeden önce, hatta doğark getirilen eğilim ve yatkınlıkları ölçmektedir.

Platon'un eğitimin bu doğa keşfedici işlevini vurgulaması başka amaçlara hizmet eder. Ben, bunun tasarlanan devlette insanların işe yerleştirme uygulamasının ne kadar adil olduğunu göstermek gayretinden kaynaklandığını düşünüyorum. İnsanlar eğer hallerinden memnun olmazlarsa, onlara, "siz doğanız gereği bu işlerde çalışmak zorundasınız, bu hem sizin için hem devlet için en iyisidir" denerek durumlarının kendi doğalarından kaynaklandığı söylenecektir. Hatta insan doğasına ilişkin bu görüş, tasarlanan ideal devlette insanlara yapılan muameleleri, verilen cezaları da haklı göstermeye de hizmet edecektir. Örneğin, Platon'un devletindeki hekimler ve yargıçlar, bedenleri ve içleri doğuştan iyi olanlara bakacak; hekimler bedenleri bozuk olanları ölmeye bırakacaklar, içleri yaratılıştan kötü olanları da yargıçlar öldürecektir. (419/ e) Bunun için verilen gerekçelere, insanlar Glaukon'la birlikte "galiba bu kötü olanlar için de, devlet için de en iyi yol" diyeceklerdir. (420/ a)

Ancak, Platon'un eğitimi, sadece bir ölçme ve seçme süreci olarak almaz. Madem ki uygulanan testler, eğitim programının kazandırmadığı şeyleri, kişinin doğuştan getirdiği özellikleri ölçmektedir, "uygulanan programlar ve testler bu ölçme için uygun mudur" diye sorabiliriz. Aynı yetenekler, eğilim ve yatkınlıklar planlanmış, özel bir program uygulanmadan da pekala anlaşılabilir ya da test edilebilir. Örneğin, çocuklar doğumlarından itibaren gözlenerek haklarında raporlar tutulabilir. "Falanca çocuk filanca durumlarda ve ortamlarda büyüdü ve şunları şunları yapıyor; demek ki ruhunda şöyle şöyle bir eğilim var" denebilir. Çünkü madem ki eğitim sadece ölçmektedir ve doğaları farklı olan insanlar aynı koşullarda farklı farklı davranacaklardır, o halde eğitsel koşulları düzenlemenin, programa beden eğitimi, müzik, matematik, diyalektika koymanın, bireyin çevresel koşullarını katı bir biçimde denetlemenin, sansür ve sürgün uygulamanın gereği yoktur. Çünkü altın çamura da batsa altındır; eşeğe altın semer de giydireseler gene eşektir. Neyin ya da kimin altın veya eşek olduğunu bulmanın, yaratılışları seçme ve buna göre yerleştirmenin pekala başka yolları da bulunabilir. Başka bir eğitim biçiminin değil de uygulanan eğitim programının uygulanmasının başka sebepleri olmalıdır. Gerçekten

bu sebepler vardır da. Bu sebepler bize, Platon'un eğitimi salt bir ölçme olarak görmediğini, tersine, temelde insanın davranış, eğilim ve hatta doğasını şekillendiren bir süreç olarak gördüğünü gösterir. Çevresel koşulların amansız kontrolünü ve şairlerin sürgün edilmesini haklı gösteren de budur: Eğitimin ve çevresel koşulların insan doğasını, eğilim ve yatkınlıklarını hatta yeteneklerini şekillendirdiğine olan inanç. İnsanın kimyası çevresel koşulların etkisiyle değişebilir. Altın, gümüş, demir bakır ya da tunç birbirine dönüşebilir.

Eğitimi ve çevresel koşulları düzenlemenin önemi de buradan gelmektedir. Sokrates ya da Platon, beğenmedikleri yönetim biçimlerini eleştirirlerken bu toplumsal düzenlerin ve yaşam biçimlerinin, onları kuran ya da yaşatan insanların yaratılışlarından kaynaklandığını söylerler. Devlet şekilleri, meşe ormanlarından, kaynaklardan çıkmaz yurttaşların her işte ağır basan huylarından çıkar. (544/ d) Ancak Platon kendi tasarladığı devletin eğitilmiş insanlarla ve eğitim sayesinde yaşatılacağını varsaymaktadır. Bu devletin yaşatılması söz konusu olduğunda vurgu hep eğitimin gücü üstündedir. Eğitim her şeyin başıdır. Ayrıca eğitim sadece bir seçme ve yerleştirme olarak görülmez; daha çok ve en başta, devlet için, erdemli yaşam için gerekli insan malzemesini *üreten* bir etkinlik olarak görülür. Bunun doğru olduğunu kanıtlamak için Platon'un taklitin etkileri, eğitim programında yer alan derslerin öğrencilere kazandıracaklarını düşündüğü şeyler ve sansür konusunda söylediklerine bakmak yeterlidir.

Platon'a göre verilmiş doğa insanı eğitim ve tecrübeden bağımsız olarak insanı hiçbir yere götürmez. Her insan biyolojik olarak, kuşkusuz diğerlerinden farklıdır. Genleri ve beden yapısı diğerlerine benzeemez. Eğer doğuştan gelen bir faktörse, herkesin zeka derecesi farklıdır. Kimisi çok zeki kimisi o kadar zeki değildir. Ama insanların bu biyolojik farklılıkları ahlaksal farklılıklara zorunlu olarak yol açmazlar. Doğuştan gelen bu farkların nasıl *yönleneceği* insanın aldığı eğitime bağlıdır. Kişinin yaşadığı yaşam tarzı ve davranışı açısından, moral terimlerle ifade edecek olursak, onun iyi ya da kötü, nasıl bir insan olacağını hemen tamamen aldığı eğitim ve çevresi tayin eder. Eğer aldığı eğitim onu iyiye yönlendirirse kişi iyi olur; kötüye yönlendirirse kötü olur. Örneğin, "haydutların kafaları ne kadar iyi işler; ardına düşükleri şeyleri ne kadar iyi görürler. Görüşleri keskindir ama kötülüğün emrine girmiştir. Görüşlerinin keskinliği oranında kötülükleri de büyük olur." (519/ a) "(Dilencileri, eli bıçaklı insanları, devletin kovaladığı haydutları, hırsızları yankesicileri, dinsizleri, kanlı katilleri) ortaya

çıkaran, *bilgisizlik, kötü eğitim, kötü yönetim*". (552 / e) Platon'a göre eğitimin etkisi öylesine güçlüdür ki insanı iyi eden de kötü eden de insanın doğası değil, hemen tamamen aldığı eğitim ve yetiştiği ortamdır. Kişinin ailesi, arkadaş çevresi, onun nasıl bir insan olacağına belirleyici olur. Yaratılıştan "*kötü olmayan ama ister istemez kötülerle düşüp kalkan delikanlı. . . kendini beğenmiş ve şeref düşkünü bir insan*" olabilir. (550 / b) "En güzel değerlerle yüklü insanlar *kötü bir eğitime düşerlerse* kötünün kötüsü olurlar. Büyük suçları, korkunç kötülükleri, orta yaratılışlı insanlar değil eğitimin bozduğu sağlam yaratılışlılar yapar. (491 / e) Filozof tabiatlı olmak (!) filozof olmaya yetmez. Eğer çevre ve koşullar kötü ise başka bir tabiata çevrilir. "Yeni bir toprağa atılan yabancı bir tohum nasıl *soysuzlaşır*, yeni toprağın özelliklerine uyarsa, *bugünkü şartlar içinde* de filozof tabiatı olduğu gibi kalmaz, *bir başka tabiata çevrilir*". (4976b) Öte yandan "kusursuz bir eğitim ve öğretimden değerli varlıklar çıkar. Bu varlıklar eğitimle yoğrularak eskilerden *daha iyi de olurlar* her bakımdan." (424 / a) Hatta bu iyileşme öylesine köklü olur ki "hayvanlarda olduğu gibi" biyolojik kalıtımla geçen bir özellik bile olur. (424 / a) İnsanı yönlendiren onun içsel doğası değil, gördüğü eğitimidir. "*Gördüğü eğitim insanı nereye sürerse oraya gider*". (425 / c) Eğitim yoluyla, tabiatın yarattığı ruh değiştirilebilir. (519 / a) Kötü bile olsa eğitimle iyiden yana çevrilebilir. Görülüyor ki eğitim Platon'da doğanın yaratılması ya da en azından doğaya bir müdahaledir.

Kişinin nasıl bir insan olacağına çevresi bu derece belirleyici rol oynuyorsa, toplumsal ve düşünsel çevrenin düzenlenmesi ve denetlenmesinden daha doğal bir şey olamaz. Bazı çevresel koşullar istenen niteliklerin, tutum duygu ve alışkanlıkların gelişmesine, bazıları da istenmeyen niteliklerin gelişmesine yol açarlar. Kötü koşullarda *bozulmamak çok zordur*. (501 / a) Bu nedenle Platon, örneğin, taklit konusunda bazı sınırlamalar getirir. Çocuk eğer bir şeyi taklit ederse zamanla taklit ettiği şeye benzer. "Çünkü (insanlar) taklit ede ede, sonunda taklit ettikleri şeye alışır. Bu alışkanlık da bedeni, konuşmayı, görüşleri değiştiren *ikinci bir tabiat* olur" (395 / c) Eğer taklitin böyle bir gücü varsa bazı şeylerin taklidini yasaklamak bazıları da teşvik etmek son derece normaldir. Çocukların taklit edecekleri şeyler "kendi işlerinin gerektirdiği ve çocukluklarından beri özenecekleri yiğitlik, bilgelik, dini bütünlük gibi erdemlerin taklidi olmalıdır." (395 / c) Bunların dışında kötü işleri ne yapacaklar ne de taklit edeceklerdir. İnsanı kötülüğe sürükleyecek taklitler yasaklanacaktır. Her biri bir taklit olan sanat eserlerinin bazıları kötü tasvirler ya da taklitlerdir. Bu

tür kötülük tasvirleri, tıpkı yenen “kötü yiyecekler”, “zehirli bitkiler” gibi, her gün farkında olmadan insanı zehirler. Bu tasvirlere maruz kala kala içlerine kötülük işler. (401 / b)

Platon'da iyi olan, ruhtaki akıllı yanın yönetici, coşkun yanın ise aklın buyruğunda olması ve bu iki yanın iştah ve eğilimlerle dolu olan yana kumanda etmesidir. Eğitimin bütün amacı da budur: İnsanın gözünü yeryüzüne, bayağı şeylere çeviren isteklere karşı aklın egemenliğini kurmak. Bunun için coşkun yanı sisteklerin buyruğuna değil, aklın yanına çekmektir. Bu amaca aykırı yönde işleyecek her etki yasaklanacaktır. Bütün şairlerin değil ama çoğu şairlein devletten kovulma nedeni de budur. Çünkü benzetmeci şair ve ressam “içimizin bir yanını bırakıp daha az değerli yanını ele alır, içimizdeki kötü yanı yandırır”, “besler”, “güçlendirir”, böylelikle de “aklı yıpratır.” En akıllıları yok edip kötülerini başa getiren bir devlet ne hale gelirse o hale sokar insanı. “Benzetmeci şair, her insanın içine “kötü bir düzenin kurulmasına” yol açar, akla aykırı yanımızı gıdıklar, o yanımızsa üstünlüğümüzle aşağılığımızı ayırt edemez birbirinden; aynı şeyleri bir büyük görür, bir küçük. Bir sürü görüntüler, kuruntular yaratır, her zaman alabildiğine uzak kahr doğrudan. Onu devlete sokmamak için işte ilk haklı sebep bu.” (605 / b-c) Benzetmeci şair akıldan yana gitmez. “Onun işi, benzetmesini daha kolay olan coşkun, taşkın, değişken yanımızı ortaya koymaktır. (605 / a) Bununla birlikte, sanat eseri salt sanat eseri olduğu için kötü değildir. Hangi sanat eserinin iyi hangilerinin kötü olduğu, eğitimin amaçları açısından yol açtığı ya da açacağı sonuçlara göre belirlenir. İstenen amaçların gerçekleşmesine yardımcı olan eserleri iyi, olmayanlar kötüdür. Kötü eserler yanında iyi olanları da vardır. İdeal devlette istenilen niteliklere sahip olan sanat eserlerine izin vardır. Bu eserler, bekçilerin “gözlerine, kulaklarına mutlu etkiler sağlayan birer kaynak” olan “gençleri, ta çocukluktan güzelliği sevmeye, güzele benzemeye, onunla bir olmaya, kaynaşmaya özendiren” eserler olacaktır. (401 / d)

Eğitim programına dersler konurken de benzer amaçlar göz önünde tutulur. Öğrencilere öğretilecek dersler kendi başlarına değerli olmaktan çok yol açacakları sonuçlar açısından değerlidirler. Programa müzik, beden eğitimi, matematik, diyalektika konması, bu derslerin kendilerine özgü içsel (intrinsic) bir değeri olmasından kaynaklanmaz. Bunların öğretilmesi ya da çalışması halinde belirli etkilerin -arzu edilir etkilerin- ortaya çıkması beklenmektedir. Beklenen etki, ruhun “İyi”ye doğru çevrilmesidir. Eğitim de budur. Eğitim, ruhun (öğrenme)

gücünü "iyi" den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Bu güç onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çevriktir. Bakılmayacak yana bakmaktadır. Eğitim onu yalnız iyi yana yöneltir. (518/ d) Böyle tanımlandığı zaman eğitimin amacı ile felsefenin aması bir ve aynıdır. Çünkü Platon'un felsefe tanımı da aynıdır. "Ruhu karanlıktan aydınlığa çevirme, yani gerçek varlığa yükseltme işi bu. Bizim gerçek felsefe dediğimiz budur işte." (521/ c) Konan derslerin bu amaca hizmet edecekleri düşünülmektedir. Askerlerde, yöneticilerde hangi nitelikler gerekli ise eğitsel tecrübeler de bu nitelikleri kazandıracak mahiyette olacaktır. Yasaklamalar da bu niteliklerin kazanılmasını engelleyen etmenler olacaktır.

Platon'un bu derslere pragmatik bakış açısına bir kaç örnek vermek yararlı olacaktır. Örneğin, programa müzik dersinin konmasının nedeni müziğin bekçilere bilgi değil, iyi alışkanlıklar kazandıracak olmasıdır. "Müziğin insanı götüreceği yer güzellik sevgisidir." (403/ c) Bekçiler armoni ve ritim yoluyla uyumlu ve düzenli olmayı öğrenecekler, gerçeği de masalı da gereğince söylemeye alışacaklardır. Müzik, içlerindeki kaba, saldırgan ve zorba eğilimleri yumuşatacaktır. (411/ d) Doğalarındaki sertliği yigitliğe çevirecektir." (410/ d) Beden eğitimi ise beden gücünün, kişinin içindeki coşkunluğun ve cesaretin gelişmesini sağlayacaktır. Ancak bazı makamlar hatta genel olarak müzik eğitimi, yalnız başına verilirse insanı gevşetir. Eğer kişi "doğuştan coşkun değilse, bu gevşeme daha da çabuk olur. Ama doğuştan güçlüyse, duygularındaki coşkunluk gitgide azalır, olur olmaz yerde kırılır, gevşer, patlar söner. İçindeki ateş acılığa, geçimsizliğe çevrilir." (411/ b) Öte yandan tek başına beden eğitimi de insanın aşırı *sertleşmesine*; hatta *kabalaşmasına* yol açar. Müziğin gevşetici etkisi beden eğitiminin sertleştirici etkisiyle; beden eğitiminin sertleştirici etkisi de müziğin yumuşatıcı etkisiyle dengelenecektir.

Matematik ve geometri de bu eğitim sisteminde instrumental bir değere sahiptir. "Matematik insana yükseklerle atılma gücünü kazandıracak, onun düşüncelerine görülür, elle tutulur nesnelere katmadan, sayıların *kendileri* üzerinde düşünmesini *öğretecek*"tir. (525/ d) Matematik zihinsel güçleri geliştirici bir özelliği vardır. Matematik ya da aritmetik kadar insana kafa işlettiren bilim az bulunur. (526/ c) "Kalm kafahlar" bile sayı bilgisini zar zor edindikleri zaman düşünme güçlerini arttırmış olurlar." (526/ b) Bu nedenlerle, en iyi kafalar onunla beslenecektir. (526/ c) "Geometri ise ruhumuzu öz gerçeğe yükseltmeye, bizde bilim sevgisini *doğurmaya* yarar. Gözlerimizi aşağılara

değil, yukarılara çevirir.” (527/ b) Bütün bu bilimlerin faydası ruhun gözünü açmaları, onu ışıklandırmaları, onu körleştiren, bozan türlü kaygıları silmeleridir. (527/ c) Platon'da eğitimin son ve en önemli aşaması, dialektika ya da felsefe eğitimidir. “Hangi konulada olursa olsun, her şeyin özünü metotla kavramayı deneyen bir başka bilim yoktur. Genel sanatlar, insanların inanışları ve zevkleri üzerinde duramazlar. Yalnız tabii ve yapma nesnelere üretme, çoğaltma ve kullanmayla yetinirler. Bilinirse ... gerçek varlığın bir yanını yakalarlar sadece, geometri ve benzerleri gibi. Onların elindeki varlık bilgisi, bir düşe benzer. Varlığı bütün aydınlığı içinde göremezler, bir takım varsayımlara dayanır ve kanıtlayamadıkları için dokunmazlar onlara. Oysaki, bilmediğimiz bir şeyi ilke olarak aldığımız zaman, ondan çıkaracağımız sonuçlar, yargılar, bilinmeyenle örülü olacak. Bunları ne kadar düzene soksak, hiçbir zaman tam bir bilime varmış olamayız.” (533/ b-c)

Her toplumsal düzen gibi Platon'un tasarladığı ideal devlet de insanlarda bazı normların içselleştirilmesini gerektirir. Bu içselleşme gerçekleşince bireylerin yasalara ve toplumsal normlara kendiliğinden itaat edeceklerdir. Baskı ve zorlama sonucu gösterilen uygu ise güvenilir ve güçlü değildir. Uygunun içten ve inanarak olması gerekir. Platon'un devletinde insanlara bu uyguyu aşılacak olan gene eğitimidir. Onun eğitimden istediği şey de budur: Yüne işleyen boyacı gibi, kanunların savaşımların içlerine işlemesi; doğaları ve gördükleri eğitimin iyiliği dolayısıyla neden korkup, neden korkmayacakları üzerinde sarsılmaz inançlar kazandırmak. (430/ a-b) Bu inanç korku ya da eğitim dışı bir kaynaktan gelirse köklü değildir. (430/ b) Bunun için, çocukların kendi işlerinde, devlette olduğu gibi bir düzen kuruluncaya kadar buyruk altında tutulacaklardır. İçlerine yetişkinlere ya da yöneticilere benzer bir bekçi, bir baş yerleştirildikten sonra, serbest bırakılacaklardır. (590/ e) Böylece, tabiatın yarattığı ruh daha çocuklukta değişirilir (519/ a...)

Görüldüğü gibi Platon her ne kadar eğitim sürecini insanların doğalarını açığa çıkaran bir süreç olarak görür gibiyse de, aslında eğitim sürecini varolan bir doğayı bir keşfetme süreci olarak değil, insanlara belli tutum, duygu, davranış ve yetkinlikler kazandıran bir süreç olarak görmektedir. Platon'da eğitimin kazandırmadığı tek güç, insanda doğuştan olan öğrenme gücüdür. Sadece bu gücü kazandıramama anlamında, eğitim “bilgiden yoksun bir ruha bilgi koymak, kör gözlere görme gücü vermek değildir” (518/ c) Ruhun öteki güçleri “beden

güçlerine eş sayılabilir. Çünkü, bu güçler ilkin eksik de olsa, çalışmayla, elde edilebilir. (518/ d) Burada öğrenme gücü doğuştan olmakla birlikte, onun kendiliğinden doğal bir yönü, dışsal koşullara bağlı olmaksızın bir kendini açma biçimi yoktur. Ona “verilen yöne göre” ya da yararlı ve karlı olur ya da yararsız ve zararlı. (518/ e) Bu son cümle, hiç kuşkusuz, insan doğasının doğuştan ne iyi ne de kötü olduğunu, iyilik ve kötülük karşısında nötr olduğunu ima eder. Çünkü eğer doğuştan bir güç belirli bir toplumsal, siyasal ve eğitsel ortamda kazanılacak deneyimlerden bağımsız olarak iyi ya da kötü olabiliyorsa ama eğitimle ya da başka bir süreçle yön değiştirebiliyorsa bu, bir kez daha doğuştan gelen özelliklerin son derece esnek ve eğilip bükülebilir; eğitimin ve a posteriori deneyimin ise son derece belirleyici olduğunu gösterir. Platon kendisi de kurduğu devletteki insanların, eğitimin eseri olduğunu itiraf eder. Devleti kurduktan, insanları yetiştirdikten sonra onlara bir yalan söylemenin gerekli olduğunu anlatır Glaukon’a. Sokrates, bu yalanı sonuçlarının hayırlı olacağını düşündüğü için, inandırıcı olmayacağını bile bile, çekinerek de olsa yalanını söyler. Eğitim sürecinin sonucu olan durumu “doğal” göstermek yararlı olacaktır. Glaukon’a sorar:

— Demin, gerekli bazı yalanlardan söz etmiştik. Böyle güzel bir yalan bulup, hem önderleri, hem de yurttaşları buna inandırabili miyiz dersin?

Glaukon— Nasıl bir yalan?

Sokrates— Yeni bulunmuş bir şey değil, bir Fenike masalı; şairlerin dediklerine göre bir çok yerlerde olmuş bir şey, ama bizde olmamış, belki de hiç olmayacağı için inandırılması güç. İnsan çok usta olmalı.

Glaukon— Ne olduğunu söylemekten çekiniyorsun sanki, söylesene!

Sokrates— Söylersem, çekinmekte haklı olduğumu anlarsın.

Glaukon— Haydi çekinme, söyle.

Sokrates— ... Nasıl bir cüretle ve ne kelimelerle konuşacağımı bilmem, ama önderleri ve yardımcıları, sonra da bütün şehri şuna inandırmaya çalışacağım; kısaca diyeceğim ki: “Biz sizi bazı ilkelere göre *yetiştirdik* ya, bunlar bir çeşit rüyaydı.

Gerçekte siz, silahlarınız, bütün eşyalarımızla birlikte yerin altında yetiştiniz, yoğrulduunuz. Toprak, bir ana gibi, iyice

büyüttükten sonra yeryüzüne çıkarttı sizi. . . Ama, sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yaratıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasında demir ve tunç katmıştır” . . . Şimdi sen yurttaşları bu masala inandırmanın bir yolunu bulabilir misin, onu söyle.

Glaukon- Kendilerini nasıl inandırabiliriz bilmem, ama oğul-oğullarını, torunlarını inandırmanın bir yolu bulunabilir.

Sokrates- Ne demek istediğini anlıyorum, ama bu kadarı bile onların devlete de, birbirlerine de daha yakından bağlanmalarını sağlar. . (414 / b-415 / e).

Bu bir yalansa, “gerçekte” diyerek başlayıp, insanların doğarken mayalarının altından, gümüşten, demirden ya da tunçtan yapıldığı da asıl yalandır. “Rüyaydı” dedikleri ise asıl gerçektir. Gerçekte yurttaşlar bazı ilkelere göre yetiştirilmişlerdir, Kimi işçi kimi yardımcı kimi de yönetici ya da koruyucu olmuşlardır. Buldukları yer doğalarının onları sürükleyip koyduğu yer değildir. Oraya onları koyan eğitim ya da yöneticilerdir. İnsan doğasını yaratan doğa değil, bazı ilkelere göre yürütülen eğitimidir.

Bu derece plastik ve dönüştürülebilir olan bir doğal gücü iyi ya da kötü olarak nitelemek kabul edilebilir bir temelden yoksundur. Zaten Sokrates'in de itiraf ettiği gibi “yalan”dır. Doğa ve insan doğası ile ilgili iddialar genellikle bir toplumsal düzeni ya da uygulamayı haklı çıkarmak için kullanılır. Muhafazaçarlar, korumaya çalıştıkları kurulu düzenin adil olduğunu, çünkü insan doğasının doğal işlemlerinin bir sonucu olduğunu iddia ederler. O düzeni değiştirmeye çalışan devrimciler ise düzene başkaldırıları haklı göstermek için kurulu düzenin insan doğasına aykırı olduğunu, onu bozduğunu öne sürerler. Ve insan doğasına toplumsal düzenin önerdikleri düzen olduğunu idda ederler. Platon da aynı şekilde, yukardaki alımtıda da görüldüğü gibi, kendi kurduğu düzenin, oradaki insanların yerlerinin, doğanın bir sonucu olduğuna insanları inandırma gereğini hisseder. Ama dürüstçe, bunun bir yalan olduğunu da belirtir. Verilmiş, iyi ya da kötü olan bir insan doğası yoktur. Yaşayan insanların yaşadıkları gibi yaşamaları eğitimin eseridir, doğanın değil.

KAYNAKLAR

- Eflatun [Platon], *Devlet*, çev.: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971).
- Platon, *Yasalar*, çev.: Candan Şentuna, Saffet Babür, (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1992).
- R.J. Bernstein., *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*, (Philadelphıa: University of Pennsylvania Press, 1983).